

T.JUMAMURATOV POEZIYASINDA METAFORA HÁM METONIMIYALARDIŇ QOLLANILIWI

Sipatdinova Qumar

Berdaq atındağı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti studenti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20535513>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 11-may 2026 yil
Ma'qullandi: 15-may 2026 yil
Nashr qilindi: 31-may 2026 yil

KEY WORDS

Metafora, metonimiya, awıspalı máni, stilik qollanılıwı, obrazlılıq.

ABSTRACT

Bul maqalada belgili shayır Tilewbergen Jumamuratovtıń lirikasında qollanılğan metafora hám metonimiyalardıń qollanıw ózgeshelikleri boyınsha berilgen.

Metafora –grek tilinen alınıp, meta- qaytadan, fora-kóshiremen degen mánini ańlatadı. Metafora kórkem shıǵarmada eń ónimli qollanılatuǵın troplardıń biri. Metafora zatları bir-birine megzetiwge tiykarlangan awıspalı súwretlewdiń túri. Metafora sózdiń tiykarǵı mánisinen basqa mánide awısıp qollanılıwı. Metaforanıń tiykarında predmetler arasındaǵı uqsaslıq shártlıligi turadı. Metaforada bir predmet ataması menen ekinshi bir predmet qayta ataladı hám usı tiykarda sózdiń obrazlılıǵı payda etiledi. Metafora e ki predmet yaki hádiyse (uqsatılıp atırǵan hám uqsawshı) arasındaǵı uqsaslıqqa tiykarlanadı., uqsatılıp atırǵan predmetke uqsawshı predmettiń qásiyetleri, sıpatı, belgileri kóshirilip ótkiziledi. [1](A.D) Bunday metaforalar Qaraqalpaq ádebiyatınıń belgili shayırı bolǵan, T.Jumamuratov poeziyasında da belgili orındı iyeleydi. Mısalı ushın;

1. Shıńın aysam ómirdiń hár salası,

Berer saǵan poeziya bulaǵın. [2]

Bunda shayır ómireǵi hár qanday bolıp atırǵan is-háreketler, waqıyalar saǵan poeziyanıń bulaǵı bolıp keledi, dep onı ekinshi at penen qayta atap atırǵanın kórsek boladı. Bunnan basqa da shayırdıń qosıqlarında ózgeshe metaforalardı kóriwimizge boladı. Onıń Nókisim qosıǵında

2. Kelbetiń jarqın,

Torpaǵıń altın. [3]

Bunda shayır óziniń tuwılıp ósken eliniń kelbetin jarqınǵa teńep, yaǵnıy seniń kelesheǵiń bar, ele sen jasaysañ, rawajlanasañ dese, ekinshi qatarında onıń topıraǵı altın, yaǵnıy haqıyqıy mánisinde emes, awıspalı mánide jerden hár qıylı jer astı baylıqlarınıń barlıǵın, topıraǵına tuqım tússe ónip shıǵatuǵınlıǵın qunlı, bahalı dep aytadı.

3. Qıyalım- Gouǵlı, ıqlas-ǵıyratım,

Goruǵlı ǵıyratın minbege keldim,

Júrek meniń alıp ushqan qanatım,

Altın bosáǵańa kirmege keldim. [3]

Bul shayırdıń Ashxabadta ushırasıwlar qosıǵınan úzindi bolıp, túrkmen xalqınıń folklorlıq qaharmanları menen lirikalıq qaharman psixologiyasın baylanıstırıp súwretleydi. Ol jerdegi Ashxabat qalasına barǵan shayır óziniń doslıq sezimlerin bildirip súwretlegen, bul qosıq

qatarlarında metoforalıq usul bar. Bunda qıyalın Gorúglıǵa, bosaǵasın alıtınǵa usatıp, óz kóz qarastarın jayǵastıradı.

4. Hár bir kúnim ómirdiń bir gerbishi,
Hár birewdiń keler bunı órgisi. [3]

Bul shayırdıń Ómirimniń lirikasınan qosıǵınan úzindi bolıp, onda insanniń hár bir kúnin bir gerbishke teńeydi, kún ótken sayın insan onı órip bara beredi, soń imarat pitkeni sıyaqlı, insanniń deminiń táwsiletuǵınlıǵın aytadı. Bul metaforalardıń ishindegi eń jaqsı metafora desek boladı. Bunday etip bir nárseni basqa bir zatqa teńew hárkimniń de qolınan kele bermeydi. Onıń ushın insannan oızıq oyılıqtı, tapqırlılıqtı, filosofiyalıq jaqtan pikirlewdi talap etedi desek qátelespegen bolamız.

Jánede shayır poeziyasında metonimiyalardıń ornında girewli orın tutadı. Metonimiya grek tilinen alınıp – qaytadan ataw degen máni ańlatadı. Sózdiń awıspalı mánisine tiykarlanǵan troplardıń bir túri. Metonimiyada súwretlenip atırǵan zat yamasa waqıya basqa at penen qayta ataladı. Mısalı, "qaltası kótermew", "Qazan qaynap atır", "Tandır órtedim", "Qala shırt uyqıda" . Metonimiya eki túsinik arasındaǵı jaqınlıqqa, baylanısqa tiykarlanadı. Ádebiyatshı T.Boboew metonimiyaǵa bılayınsha sıpatlama beredi. "Bir predmet yaki hádiyse atamasın ishki baylanıs (túsiniktegi jaqınlıq) tiykarında basqa sóz benen orın almastırıw arqalı metonimiya payda etiledi".(A.D) Mısalı ushın; Shayırdıń tómendegi qosıǵında kelbetlikler atlıqlasıp kelip, adam mánisinde jumsalǵanın kórsek boladı.

5. Jasımnan kórip zamandı,
Ańladım jaqsı-jamandı. [2]

Bul qosıq shayırdıń «Ańladım» qosıǵınan úzindi bolıp, onda shayırdıń ómirden neni ańlaǵanlıǵın, qanday adamlar bar ekenligin, olardıń paziyleti arqalı súwretlep bermekshi boladı.

Juwmaqlap aytqanda, Tilewbergen Jumamuratov poeziyasında metafora hám metonimiya kórkem-súwretlew quralları retinde eń mánili orın iyeleydi. Bul trop túrleri arqalı shayır ómir hádiyselerin, insan sezimlerin hám dóretti oyların tereń mazmunlı hám obrazlı túrde jetkeredi. Metaforalıq hám metonimiyalıq qollanıw shıǵarmalardıń kórkemlik qunın asırıp, oqıwshıda estetikliq sezimdi oyatadı, onı oylandırıwǵa hám filosofiyalıq pikirlewge jetekleydi. Sonlıqtan, T. Jumamuratov poeziyasında bul kórkem qurallar shayırdıń dóretiwshilik sheberligin dálilleydi hám onıń lirikasın bay hám tárbiyalıq mánige iye etedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Dosımbetova A. Ádebiyatta kórkemlew quralları páninen Lekciya tekstleri, Nukus,
2. Жумамуратов Т. Дослық ҳаққында қосықлар: Қосықлар ҳәм поэма, - Нөкис: Қарақалпақстан, 1988.
3. @Tilewbergen_Jumamuratov